SEDMA INTERNACIONALNA KONFERENCIJA ISTORIČARA RADNIČKOG POKRETA U LINCU OD 15—18. SEPTEMBRA 1971.

Prošle godine održana je sedma međunarodna konferencija istoričara koji se bave istorijom radničkog pokreta (Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung — ITH). Konferenciju je organizovao Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich iz Beča uz finansijsku pomoć Gradske opštine Linca i Ministarstva za nauku i kulturu. Oragnizatori su okupili 122 istoričara iz 20 zemalja Evrope (i predstavnika) iz Amerike i Azije.

Prva, vrlo interesentna tema je bila: *Masovni pokreti radništva pri kraju prvog svjetskog rata.* Ona se u nekoliko nadovezuje na prethodne dvije teme. Naime, konferencije 1969. i 1970. godine koje su tretirale problematiku radničkog pokreta iz perioda prije pa do kraja prvog svjetskog rata. Ako se ima u vidu da će sljedeće godine biti obrađena tema *Stanovište međunarodnog radničkog pokreta prema imperijalizmu između Štutgartskog i Bazelskog kongresa 1907—1912. godine*, onda će se dobiti potpunija slika o antiratnoj aktivnosti radničkog pokreta u predvečerje, tokom i krajem prvog svjetskog rata (u Evropi).

Za prvu temu ovogodišnje konferencije u Lincu posebno je interesantan referat trojice autora: Feldmanna (Berkelej, Kalifornija), Kolba (Würcburg) i Rürupa (Berlin) pod naslovom: *Masovni pokreti radništva u Njemačkoj pri kraju prvog svjetskog rata 1917—1920. godine.* Svoja razmatranja autori su započeli socijalnim nemirima i »divljim« štrajkovima krajem rata koji su prerasli u masovni politički štrajk januara 1918. u kome je učestvovalo preko milion radnika. S tim u vezi je i brzo rasprostiranje pokreta radničkih i vojničkih vijeća kao reprezentanta ljevičarskog radničkog pokreta u čitavoj Njemačkoj. Isto tako značajan je ustanak Spartakovaca koji se razvio poslije spontane demonstracije od 500.000 radnika u Berlinu. Kao i kod drugih referata, koreferata i diskutanata, i ovdje se pojavila misao da su masovni pokreti bremeniti spontanošću. Masovni pokreti u svojoj osnovi bili su opozicionarni prema režimu. I pored svojih slabosti oni su dobrim dijelom potencijalno revolucionarni.

U prvom dijelu autori analiziraju šire socijalno ekonomske pretpostavke i društveni razvitak u Njemačkoj. Oni u osnovi posmatraju masovne pokrete u političkim okvirima i socijalno ekonomskim parametrima u čijem okviru se ti pokreti razvijaju. Njemački Rajh je prije rata bio visoko industrijalizovana država i istovremeno je bio država sa najvećim i najbolje organizovanim radničkim pokretom na svijetu. Zbog toga su postojale objektivne pretpostavke za razvitak proleterskog masovnog pokreta sa revolucionarnim ciljem. Naporedo sa razvitkom industrije, povećava se i broj radnika: kod Krupa, npr. sa 34.000 u 1914. godini popeo se broj radnika u 1918. na 100.000. Radnici su tokom rata osjetili oskudicu u životnim i drugim namirnicama. Cijene su skakale a s njima i najamnine, mada u manjoj mjeri. Iz tih radničkih nedaća proistekla je i štrajkačka aktivnost od 1917—1919. koncentrisana u velikoj industriji, a u 1920. godini ta aktivnost se proširila na mala preduzeća i industrijske grane.

U drugom dijelu autori su prikazali faze masovnih pokreta u periodu od 1917—1920; u tom vremenu karakter, cilj i organizovane forme masovnih pokreta nisu bili jedinstveni, nego su se mijenjali svaki put u pojedinim istorijskim situacijama. U prvoj fazi, prije izbijanja revolucije, unutrašnji politički razvitak u godinama 1917/1918. karakterisan je brzim porastom svih društvenih, socijalnih nemira, potenciranih ratnih nedaćama. U toj situaciji zabilježen je prije kraja rata povećan broj učesnika u štrajkovima i izgubljenim radnim danima. Druga faza — novembar-decembar

1918, karakterisana je izbijanjem demokratskih narodnih pokreta s osloncem na radništvo i seljaštvo (učešće građana i vojnika u pojedinim radničkim vijećima). Što se tiče daljeg formiranja vijeća tokom novembra i kasnije, autori su se zadržali na pojedinostima o osnivanju tih vijeća, tehnici izbora, sistemu organizacije vijeća od dolje na gore (kraj, srez, okrug, provincija i zemlja). Iz tih razmatranja zaključeno je da su se masovni pokreti pretvorili dobrim dijelom u radnička i vojnička vijeća, ali im je nedostajao jasan strategijski koncept i jedno centralno političko rukovođenje: »Mase su sve učinile, što se od njih moglo očekivati: one su se spontano pobunile, stari režim suzbile, bile su spremne podržati rukovodioce u stvaranju novog demokratskog poretka sa punim učešćem« — kažu autori. Međutim, revolucija je propala zbog slabog političkog rukovođenja.

U trećoj fazi (januar-maj 1919) masovni pokreti se razlikuju u karakteru i postavljenom cilju u suštini od karaktera u prethodnoj fazi. Opšta politička situacija se radikalno promijenila: Ujedinjena socijalistička partija Njemačke je ispala iz vlade, Socijalistička partija je učvrstila političke odnose sa militarističkim krugovima i s birokratijom i počela da obnavlja zajednički rad sa liberalima i centrom. S takvom polarizacijom snaga promijenio se i karakter masovnog pokreta zbog stavova socijalista. Sistem vojničkih i radničkih vijeća slabi (vojnici se demobilišu i ispadaju iz pokreta, a vijeća u preduzećima gube snagu).

Četvrta faza je od ljeta 1919. do proljeća 1920. kada nastupa oseka masovnih akcija, a radnička vijeća su raspuštena u jesen. Generalni štrajk, kao i udar u vrijeme Kapovog puča sredinom marta 1920. bio je na kraju vrhunac masovnog pokreta. Ipak, njemački proletarijat, kao odlučujuća snaga u to vrijeme, odbranio je Republiku od Kapovog puča.

Na kraju, autori su zaključili da masovni pokreti od 1917—1920. nisu uspjeli da ostvare svoje ciljeve, osim uspješnih izuzetaka (revolucija novembra 1918, odbrana od Kapovog puča 1920. i poboljšanje u platama, socijalnim i političkim olakšicama). Međutim, osnivanje jedne socijalne republike ili uspostavljanje socijalističkog društva nije uspjelo.

Teze za referat Wolfganga Rugea (Podstam-Babelsberg): *Masovni pokreti i političke snage 1917—1920/21*, posmatraju istorijska kretanja pod uticajem oktobarske revolucije. Uspjehom revolucije stvorena je era novog društvenog sistema — era socijalizma. Referent se ukratko osvrnuo na građansku istoriografiju o ovoj problematici koja sa svog stanovišta političkih motiva prikazuje revoluciju. Sve korjenite promjene koje su nastale u svijetu poslije revolucije, posebno masovni pokreti, mogu se jedino posmatrati sa klasnih pozicija radničkog pokreta. Korijen masovnih pokreta u stvari, imao je antiimperijalistički karakter. Zato je u osnovi masovnog pokreta bilo postojanje revolucionarne partije i njene rukovodeće uloge u radničkoj klasi, osnivanje Crvene garde (kasnije Crvene armije), utemeljenje vijeća kao organa nove socijalističke vlasti i diktatura proletarijata. Poslije kraćih napomena o prilikama u Rusiji i vodećoj ulozi Boljševičke partije, prikazane su prilike u Njemačkoj, Austriji i drugim zapadnoevropskim zemljama. U njima buržoasko-demokratska revolucija nije mogla prerasti u socijalističku. Isto tako su prikazani pokreti u istočnoj i jugoistočnoj Evropi, kao i u skandinavskim zemljama. U Mađarskoj revoluciji nacionalno pitanje je još u buržoasko-demokratskoj revoluciji od oktobra 1918. imalo istaknutu ulogu. Nadalje su opisana vijeća (sovjeti) koji su u istočnim i jugoistočnim zemljama Evrope bili borbeni organi radnika i seljaka. Masovni pokreti nose u svojoj osnovi karakter spontanosti. Zato se postavlja pitanje: kakav je odnos masovnog pokreta, kao subjekta prema radničkom pokretu? U proučavanju tih pitanja mora se ispitati strategija i taktika buržoazije prema radničkom pokretu.

Referat se posebno osvrnuo na reformističke radničke vođe, koji su se praktično stavili na stranu imperijalizma. Iz ovog aspekta on posmatra kako su se mase i masovni pokreti, koji su došli pod njihov uticaj ponašali. Pošto je napravio pregled desničara i centrista u radničkom pokretu, autor je prešao na djelatnost i razvitak revolucionarnog radničkog pokreta u doba revolucionarnih kretanja 1917—1920/21. Tu se vidi odnos revolucionarnog radničkog pokreta prema spontanom revoltu radnika. Revolucionarne snage u raznim zemljama bile su najvažniji pokretači organizovanog masovnog pokreta za suzbijanje imperijalizma. Zato je tek III kongres Kominterne 1921. godine zaključio da se komunističke partije treba da nalaze na »čelu borbenih masa«, što je dalo orijentaciju masovnim pokretima.

Referat dr-a Hautmanna (Linc) fundiran je jednim dijelom na Lenjinovim i Marksovim pismima i njihovim djelima i tretira problematiku *Masovnih pokreta*

austrijskog radništva 1917. i 1918. godine. Autor je postavio pitanje: zašto je proletarijat u Austriji 1914—1916. bio potpuno pasivan, i dao odgovor da su radnici prihvatili oportunističku građansku politiku radničkih partijskih i sindikalnih rukovodilaca. Pri tome je istakao da je ekonomski položaj velikog dijela radništva početkom 1917. bio vrlo rđav. Referent ispituje materijalni položaj radnika u početku rata, zatim njihove plate, radno vrijeme, radnički odmor, slobodnu nedjelju. Pri tome on analizira pojmove »štrajk« i »masovni pokreti«. kako ih tumače pojedini pravci u radničkom pokretu. Štrajk i masovni pokreti su za marksizam i lenjinizam sastavni dio revolucionarne strategije. Za desničare, štrajk je sredstvo za ostvarenje političkih i socijalnih reformi; generalni štrajk je ekstremni borbeni cilj, a masovni pokret uopšte može se samo primijeniti ako se radi o životnim pitanjima organizacije. »Mase moraju, dakle, najprije dinamički i psihički da odigraju svoju ulogu«. Po mišljenju dra Hautmanna, štrajk je uvijek moguć, dok su za masovni pokret potrebni posebni uslovi. Generalni štrajk je kontrolisana, često od radničke partije i sindikata inicirana mjera. Ali, generalni štrajk ostaje gotovo uvijek u okviru postojećeg sistema, i on je *defanzivno* sredstvo radništva protiv prateće opasnosti. Masovni pokret je »viša« stepenica u odnosu na prethodne pojmove; to je više ofanzivno sredstvo radništva za postizanje određenog cilja. Ostali dio referata posvećen je majskom (1917), januarskom i junskom štrajku (1918),

Pored referata zapaženi su i neki koreferati koji su podneseni. Koreferat dra Vladana Pantića (iz Beograda), *Radnička vijeća kao revolucionarne borbe njemačkog radništva 1917—1920,* dra Augustina Deaca (Bukurešt): *Karakteristika borbe radničke klase Rumunije u godinama revolucionarnog poleta 1917—1921,* profesora Simona Fuchsa (Bukurešt): *Internacionalni aspekti radničkog pokreta u Rumuniji u godinama 1917—1918.* Franca Andreuccia i Tomasa Dettia: *Zapažanja o pitanju masovnog pokreta radništva u Italiji pri kraju prvog svjetskog rata* i Johani Paasivitia (Turku, Finska): *Rana istorija radničkog pokreta Finske do građanskog rata 1918. godine* podneseni su pismeno.

Poslije referata, razvila se diskusija u kojoj su učestvovala 24 diskutanta. Prilog u diskusiji Rürupa (Berlin) svodio se na to da radnički pokreti u različitim fazama klasne borbe igraju značajnu ulogu. Tako je on istakao masovnost pokreta u Njemačkoj u revolucionarnim godinama. U svojim istraživanjima on je došao do zaključka da u visoko industrijalizovanim zemljama masovni pokreti imaju više revolucionarnosti. On se osvrnuo i na osnivanje radničkih vijeća u Njemačkoj u to vrijeme koji su kao Socijaldemokratska stranka igrali značajnu ulogu. Kao i u drugim zemljama, i u Njemačkoj je prisutna spontanost u masovnim pokretima. O radničkom pokretu u Sloveniji, Istri i pristaništu u Trstu i njegovim akcijama krajem rata govorio je Franc Flopčič (Ljubljana). Veliki štrajk radnika u Trstu je zatalasao pokret, i to je po njegovim riječima bio klasični pokret radnika. Iz tih akcija je vidljivo da su one bile pod uticajem oktobarske revolucije. Neke napomene je iznio na referate Rürupa i Rugea, jer su ta dva referata pisana sa različitih stanovišta, pa je ukazao da revolucije treba posmatrati s ekonomskih i sociioloških stanovišta. Feldmann, Kolb i Rürup u svojim referatima nisu istakli da je rascjep u radničkom pokretu bio štetan momenat u klasnoj borbi. O masovnosti ovih pokreta govorili su Kowalski (Varšava) i Mommsen (Bochum). Prvi je istakao da masovni pokreti nisu imali strategije ni odgovarajuće rukovodstvo. Zbog toga je u tim pokretima spontanost dolazila do izražaja. Međutim, Roza Luksemburg i još neki radnički vođi su imali jasnije strategijske koncepcije, smatra Kowalski. Mommsen je još istakao da su poslije pogrešaka rukovodstva radničkog pokreta uslijedile kasnije fašističke orgije po dolasku Hitlera na vlast. Međutim, on nije uočio da su građanske partije zapostavile nacionalne interese međusobno se gložeći, što je odvelo narod u nacionalnu katastrofu 1933. godine. Ereny (Budimpešta) je govorio o Mađarskoj sovjetskoj republici 1919. i radničkim sovjetima što se sve pojavilo pod uticajem oktobarske revolucije. Nichols (Oksford) je istakao da se u Engleskoj osjetilo življe kretanje u radničkom pokretu krajem prvog svjetskog rata. U to vrijeme značajna su vojnička vijeća koja su postojala u Glazgovu kao revolucionarni organi. U Bugarskoj su isto po riječima Kaneve (Sofija), izvedeni masovni pokreti, a najzanačajniji su veliki ustanak vojnika 1918. i veliki masovni štrajk 1919. godine. U Njemačkoj su po riječima Susanne Miller (Bon) bili u novembru i i decembru 1918. značajni masovni pokreti. Eliasberg (Bon-Bad Godesberg) je istakao slabosti KP Njemačke u Rurskoj oblasti zbog rascjepa u njenim redovima. Ragionieri (Firenca) je uočio da je zaposjedanje fabrika od strane radnika septembra 1920. bila posljednja masovna akcija radničkog pokreta, jer je uskoro fašizam stupio na scenu. Međutim, on nije uočio da se u to vrijeme nakon povlačenja Crvene armije

ispred Varšave u avgustu 1920. poslije poraza italijanske radničke klase u septembru 1920. i poslije sloma srednjonjemačkog ustanka u martu 1921, građansko društvo u Evropi počinje učvršćivati. Ti događaji su donijeli preokret u međunarodnoj situaciji ne samo u Italiji nego i u Evropi u korist buržoazije. Kapitalizam se privremeno konsolidovao, jer je neposredno revolucionarna situacija bila minula, a buržoazija se u mnogim zemljama osnažila. Diskutant je opravdano zaključio da je uloga napredne inteligencije u masovnim pokretima u Italiji bila vidna (Gramši i drugi). Matthias (Bohum) je govorio o situaciji nastaloj u Njemačkoj poslije Kapovog puča (13. marta 1920), kada su reakcionarne vojničke snage pod rukovodstvom Kapa umarširale u Berlin i proglasile ga za kancelara. Neki diskutanti su istakli da je oktobarska revolucija značajan faktor u razvitku masovnih pokreta u Evropi, jer su oni pod njenim uticajem bili intezivniji (Rürup, Berlin i Jemnitz, Budimpešta). Za razmatranje masovnih pokreta u ekonomskim i socijalnim okvirima založio se Ruge (Potsdam-Badelsburg). On je istakao Lenjinovu zaslugu u izučavanju masovnih pokreta iz čega je on i izvukao značajne zaključke za radničku klasu.

Referati, koreferati i diskusija pojedinih učesnika opterećeni su frazama »mase« i »masovni pokreti«, što se iz njemačke i austrijske istoriografije prenijelo i u našu istoriografiju. Mislim da bi najadekvatniji izrazi bili »široki društveni slojevi« za »mase« i »pokreti širokih društvenih slojeva« za termin »masovni pokreti«.

*

Uvodni prilog R. Necka (Beč) *Radnički pokret u Evropi u revolucionarnoj 1848. u Austriji (Metodološki problemi socijalne istorije)* je istakao da 1848. ima za opštu istoriju Evrope veliki značaj. Poslije pregleda nekih pogleda Marksa i Engelsa na 1848/49, dat je kraći osvrt na zapadnu Evropu (Englesku i Francusku), gdje su još ranije izvedene industrijske revolucije, i Norvešku, koja je 1848. bila agrarna zemlja. Na primjeru Njemačke prikazan je proces formiranja građanske i radničke klase prije 1848. godine. Zato je po izbijanju revolucije Njemačka bila daleko ispred Austrije, u kojoj se industrijska revolucija počela da razvija tek poslije 1840. godine. U Mađarskoj su ljevičari u revoluciji pokazivali internacionalističku tendenciju, ali je kasnije revolucionarna vlada napravila najteže propuste u vezi s nacionalnim pitanjem, prije svega prema Hrvatima i Rumunima. Na kraju je postavljeno nekoliko pitanja za terminološku definiciju socijalne istorije: proletarijat, radništvo, radnički pokret u savremenim izvorima.

Poslije Necka, uvodno izlaganje uz svoj koreferat *Radnički pokret u mjesecu revolucije 1848. u gradovima Pešti, Ofenu i Altofenu*, dao je dr Spira (Budimpešta). Pošto je dao pregled broja pojedinih preduzeća, fabrika i manufaktura, autor je iznio broj zaposlenih radnika u njima. Esnafske borbe četrdesetih godina 19. v. su obrađene dosta detaljno, tako da se iz koreferata može dobiti jasna predstava o tim vidovima akcija prvih zanatskih društava. S tim u vezi je i pojava prvih štrajkačkih akcija. Iz njih su proistekli i pokreti proletarijata, radnika u brodogradilištu, štamparijama itd.

Tema *Radnici, seljaci i narod u revoluciji 1848/49. u Italiji* je predmet razmatranja koreferata Ragioneria i Soldania (Firenca). U početku se prikazuje uloga narodnih masa u 1848/49, a posebno u godini francuskog zaposjedanja Italije. U spletu tih međunarodnih događaja izbila je i glad na jugu Italije i u toj nevolji hiljade i hiljade seljaka je zaposjedalo krupne zemljoposjede ili marširalo u Kalabriji, Siciliji, Lukaniji, Apuliji itd. uz parolu »Živio ustav«. Kraj revolucije je posmatran u svjetlu istorijskih kretanja u Evropi u to vrijeme. U svom izlaganju autor je zaključio da su i seljaci učestvovali u revoluciji i da je ona imala komunističko obilježje.

Referat Vogela (Beč): *Slobodarske pjesme bečke revolucije 1848* zabilježio je mnoge pjesme o revoluciji koje su nastale dobrim dijelom pod uticajem francuske revolucije krajem 18. vijeka.

Diskusija o ovoj temi, u kojoj je učestvovalo 18 istoričara, odvijala se u okvirima uloge komunista i radničke klase u revoluciji 1848/49. Tako je, npr., Schmit (Berlin—Pankov) istakao vidan uticaj komunista na radnički pokret u Njemačkoj. U Holandiji proletarijat nije bio organizovan i poređ toga što je ta zemlja imala veliku kolonijalnu moć (Van der Leeuw Rein—Asmterdam). Bilo je i saglasnosti sa uvodnim izlaganjem Necka da su socijalno-ekonomski uslovi u 1848/49. igrali značajnu ulogu i da su uticali na radnički pokret (Jordan—Brno). On je istakao da je pokret u Pragu pokazivao nacionalne tendencije. Wangerman (Leeds) je rekao da je građansko društvo u Francuskoj u tome vremenu bilo stvarno izgrađeno. U tom

okviru je i radnički pokret bio razvien, samo on nije imao socijalne niti druge veze sa sankilotima. Međutim, što se tiče Njemačke i Austrije, primijetio je diskutant, radnički pokret se nije u tim zemljama demokratski razvijao, što je za pokret bilo fatalno. Franc Klopčič (Ljubljana) je istakao da kod Južnih Slovena 1848. godine nije bilo radničkog pokreta, dok je u Sloveniji bilo željezničara, ali oni nisu bili organizovani, kao ni rudari, koji su bili daleko od gradskih centara (Idrija). Na kraju je dr Neck rekao da se ne slaže sa referatom Ragioneria u kome su iznesene neke terminološke postavke o oznaci 1848. godine. Primijetio je da je literatura o tome pitanju oskudna.

Na konferenciji su, kako je već istaknuto, prisustvovala 122 istoričara, među kojima je primijećeno dosta mladih istraživača. Bio je i izvjestan broj studenata, što obećava da će se istoriografija još više razvijati, jer je tek u povoju. Isto tako, primijećeno je da se malen broj istraživača i diskutanata osvrtao u svojim radovima ili diskusiji na društveno-političke i ekonomske uslove u kojima je djelovao i razvijao se radnički pokret. Zato se postavlja pitanje: u kome će se pravcu razvijati ova istoriografija s obzirom na to da je dobar broj prisutnih posmatrao kretanja u radničkom pokretu izolovano od ostalih ekonomskih i društvenih događaja. Isto tako, dobar broj istoričara je posmatrao zbivanja u svojim zemljama u sklopu događaja radničkog pokreta Evrope, što nesumnjivo ukazuje na činjenicu da se kretanja u radničkom pokretu u pojedinim zemljama ne mogu izdvojiti izolovano od evropskih događaja u radničkom pokretu. Na žalost, ovoj konferenciji nisu prisustvovali istoričari iz Sovjetskog Saveza, pa se nije mogla dobiti potpunija slika o istoriografiji te zemlje koja ispituje događaje u periodu koji je ranije označen. I, na kraju, primijećeno je da gotovo svi referati i koreferati, osim nekih izuzetaka, ne raspolažu naučnim aparatom, pa je diskutabilno u kojoj mjeri se oni mogu koristiti u naučne svrhe.

Uroš NEDIMOVIĆ